

ТАЪЛИМ ВА ТЕХНОЛОГИЯ

Илмий-услубий мақолалар тўплами

Мазкур туплам уқитувчилар, илмий изланувчилар, тадқиқотчилар, магистрант ва талабалар учун мулжалланган булиб, Термиз давлат университети илмий -услугий Кенгашининг 2018 йил 12 январдаги 6-сонли мажлиси қарори билан тасдиқланган ва нақрга тавсия этилган.

Масъул муҳаррирлар:- А.Ж.Омонтурдиев , филология фанлари доктори (ТермДУ)
- Б.М.Саидов, катта уқитувчи (ТермДУ)
- А.Э.Худойкулов, катта уқитувчи (ТермДУ)
- Ш.Р.Омонтурдиева, уқитувчи (ТермДУ)
- У.М.Холиёров, уқитувчи (ТермДУ)

Тақризчилар: - М.О. Норбошева, психология фанлари номзоди, доцент (ТермДУ)
- М. Х. Шомирзаев, педагогика фанлари номзоди, доцент (ТермДУ)
- У.Ч. Эшқораев, техника фанлари номзоди, доцент (ТермДУ)

Таҳрир хайъати:

Проф Н.Муслимов, проф. С. Якубов, проф. С. Турсунов, проф. П.Бакиров, проф. Х.Тураев, проф. Э.Тураев, проф. Ч.Саидов, проф. О.Датамов, проф. Ч.Нормуродов, доц. О.Дуйсинов, доц. А.Досимов, доц. И.Каримов, доц. С.Худойкулов, доц. М.Шомирзаев, доц.У.Эшқораев, доц. С.Холиёров, доц. Х.Дусяров, катта уқитувчилар Р. Батиев, У.Холиёров, А.Дурбонов, Ж.Авазов, Р.Худойкулов.

Мазкур тупламдаги мақолаларнинг илмийлиги ва ҳаққонийлиги учун муаллифлар масъулдирлар.

©Таълим ва технология. Илмий-услугий мақолалар туплами

©Термиз давлат университети

FAVQULODDA VAZIYATLAR SHAROITIDA AVARIYA- QUTQARUV ISHLARINI TASHKIL ETISH

G'aniyeva Sh-A.

Qarshi davlat universiteti

Favqulodda vaziyatlar sharoitida avariya-qutqaruv ishlarini tashkil etish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki, har qanday favqulodda vaziyatlar sharoitida turli ko'rinishdagi va kattalikdagi xavfli holatlar kuzatildi va ular alohida harakat qilishni talab etadi.

Favqulodda vaziyatlar sharoitida hayotiy faoliyat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun ularning yuzaga kelish sabablarini, shuningdek inson va uning turmush tarziga ta'sirini bilish zarur.

Ma'lumki, favqulodda vaziyatlar tabiiy, texnogen va ekologik turlarga bo'linadi. Belgilangan vaziyatga mos keladigan avariya-qutqaruv ishlarini tashkil etishda ularning xususiyatlarini e'tiborga olish zarur.

Har bir favqulodda vaziyat qutqarishning jismoniy mohiyatiga ega, faqat unga xos yuzaga kelish, harakatga keltiruvchi kuchi, rivojlanish harakteriga, inson va uning turmush muhitiga ta'sir sabablari va xususiyatlarini e'tiborga olish zarur. Shundan kelib chiqqan holda barcha favqulodda vaziyatlarda avariya - qutqaruv ishlarini ularning tabiati va xossalariга oid turli xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ularning belgilariga qarab amalga oshirish tavsiya etiladi. Xususan, favqulodda vaziyatlar ularning kelib chiqish sabablariga qarab, rivojlanish sur'ati, oqibatlarining nechog'lik bo'lishini inobatga olgan holda tarqalish ko'lamiga ko'ra, toifa tizimlari tuzilishi mumkin.

Yuqorida qayd etilganidek, ma'lumki, favqulodda vaziyatlar yuzaga kelish sabablariga ko'ra to'rt sinfga ajratiladi, ya'ni, tabiiy ofatlar, texnogen falokatlar, antropogen (ekologik) fojialar va ijtimoiy-siyosiy mojarolar.

Aniqlangan statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, har bir tabiiy favqulodda vaziyat uchun inson salomatligiga zararli ta'sir ko'rsatuvchi o'ziga xos omillar bilan harakterlidir. Insonlar hammadan ko'p suv bosishlaridan (40 foiz), kuchli shamol va dovullardan (20 foiz), zilzila va qurg'oqchilikdan (15 foiz) jabr ko'radilar. Umumiy zararining 10 foizidan ko'pi qolgan turlariga to'g'ri keladi.

Texnogen fojia oqibatlari, harakteri, avariya turi, ko'lamlari va avariya chiqqan korxonalar xususiyatlari, transport turi va avariya sodir bo'lgan holatga bog'liq. Shunday ekan, tegishli ishlarni amalga oshirishda shu bilan bog'liq

omillarni albatta e'tiborga olish talab etiladi.

Antropogen, ya'ni, ekologik ofatlar - insonning xo'jalik faoliyati ortida yuzaga keladigan antropogen omillar ta'siri ostida chaqirilgan va insonlar, hayvonot, o'simlik dunyosi, butun atrof - muhitga zararli ta'sir yetkazuvchi biosferaning sifatli o'zgarishi. Atrof -muhitni inqirozga uchrashi urbanizatsiya rivojlanishi, insoniyat xo'jalik faoliyati ko'lamlarini keskin kengayishi, tabiatga o'ylamasdan ehtimolchilik munosabatida bo'lish oqibatida kelib chiqadi.

Yuqorida qayd etilgan vaziyatlardan tashqari, bugungi kunda juda dolzarb vaziyatga aylangan ijtimoiy siyosiy mojarolar, mintaqaviy va global harbiy vaziyatlar, millatlararo ziddiyatlar sodir bo'lmoqda.

Shu bilan birga, oxirgi yillarda xavfli, zaharli va zararli moddalarning inson faoliyatiga ta'siri, ayniqsa, radioaktivlarning keskinlashuvi, tavakkal omillar ta'sirini kengayib borayotganligi, radioaktiv chiqindilar bilan zararlanish, toksik moddalar ta'siri kabi holatlarni sodir bo'layotganligi bu borada olib borilayotgan ishlarni yanada yuksak darajaga ko'tarish lozimligini ko'rsatmoqda.

Favqulodda vaziyatlardan aholini qutqarish, uning samaradorligini oshirish, turli vaziyatlar sodir bo'lganda avariya-qutqaruv ishlarini sifatli tashkil etish bir qator dolzarb vazifalarni yechishni taqozo etadi.

- mamlakatning butun hududida mudafaa tadbirlarini belgilangan reja asosida yuqori saviyada tashkil etish;

- aholi va moddiy boyliklarni xavfsiz joylarga belgilangan muddatlarda evakuatsiya qilish;

- belgilangan chora tadbirlarni o'tkazish harakteri, hajmi va muddatini aniqlashda differensial yondoshuv;

Zamonaviy sharoitda favqulodda vaziyatlarda hayotiy faoliyat xavfsizligiga himoyalashning 3 ta asosiy usuliga rioya qilish tadbirlar mazmunini amalga oshirish yo'li bilan erishiladi

- aholini xavfli va zararli omillarning noqulay ta'sir tavakkali mavjud joylardan va hududlardan evakuatsiya qilish;

- aholi tomonidan individual himoya vositalari, tibbiy profilaktika vositalaridan foydalanish;

- jamoa himoya vositalaridan unumli foydalanish;

Favqulodda sharoitlarda aholi hayotiy xavfsizligini ta'minlash uchun yuqorida qayd etilgan fikrlar bilan bir qatorda aholini harakatlarga o'qitish, zamonaviy xabar berish usullaridan foydalanish, oziq-ovqat mahsulotlarining zararli, toksik va bakterial moddalar bilan zaharlanishini oldini olish; dozimetrik va laboratoriya nazorati usullaridan unumli foydalanish; sanitariya - gigiyena usullarini qo'llash lozim.

Bu ishlarni samarali amalga oshirish talofatlar va iqtisodiy zararlarni

kamaytishda asosiy vositalar hisoblanadi.

Aniqlangan iqtisodiy zararlarning miqdori esa ko'p jihatdan ishlarning tashkil etilishi bilan bog'liq.

МУНДАРИЖА

СУЗ БОШИ	3
1-	6
об. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНЛАРИДА КУЛЛАНИЛАЁТГАН ИННОВАЦИОН ПЕДОГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР	5
ИННОВАЦИЯ-ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТРАНСФЕРИ Саидов Ч.С., Халияров Ж.Х. Термиз давлат университети	5
ХОЗИРГИ КУНДАГИ ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯНИ ТАЪЛИМДАГИ УРНИ ВА АХАМИЯТИ ¹ Худойкулов. Х.Ж., ² Холикова Н.А., ³ Эргашова Ш.О. ¹ ТИ^ХММИ профессори ² ТИ^ХММИ ассисенти ³ ТИ^ХММИ талабаси	8
ИЛМИЙ ТАДКИКОТ ИШЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ УСЛУБИЁТИ ¹ Шомирзаев.Х.М., ² Даминова Б.Э. ¹ Термиз давлат университети ² ^арши давлат университети.....	10
УЗГАРУВЧАН КОЭФФИЦИЕНТЛИ СТАЦИОНАР ИССИКЛИК ТАРЦАЛИШ ТЕНГЛАМАСИНИ СОНЛИ МОДЕЛЛАШТИРИШ ¹ Нормуродов Ч.Б., ² Достонов С.С. ¹ Термиз давлат университети профессори ² Термиз давлат университети талабаси	14
МУСТАКИЛ ТАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМНИНГ ЯНГИ НОАНЪАНАВИЙ УСУЛЛАРИ ХАКИДА ¹ Исмаилова З.К., ² Гаппаров Ш.Х., ³ Хуррамов А.Ч. ¹ ТИ^ХММИ профессори ² Термиз давлат университети уқитувчиси ³ Термиз давлат университети талабаси	17
ТИКУВЧИЛИК КОРХОНАЛАРИДА КИЙИМЛАРНИ ИШЛАБ ЧИКАРИШНИНГ ТЕХНОЛОГИК ЖАРАЁНЛАРИ Сувонова М.Ю. ^арши давлат университети	19
ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ЗУБЧАТЫХ КОЛЕС Боллиев К.Э., Жабборов Э.Х. Каршинского государственного университет	21
МЕХНАТ ТАЪЛИМИДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР бурбонов Б.Э., Рахматов А.А. ^арши давлат университети.....	24
ПЕДАГОГИК КРЕАТИВЛИКНИНГ УЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ ¹ Якубов С.Х., ² Авазбоев А.И ¹ Қдрши давлат университети ² Тошкент давлат педагогика университети.....	25
ТАЪЛИМДА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ВА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР	

Махамов Х.Т., Турдиев Э.Ж. ^арши давлат университети	30
FANNI O'QITISHNING SAMARALI YO'LI (Chizmachilik fani misolida) Qurbonov A.J. Termiz davlat universiteti	31
МЕХНАТ ТАЪЛИМ УЦИТУВЧИЛАРИНИ ТАЙЁРЛАШДА ФУНДАМЕНТАЛ ВА УМУМКАСБИЙ ФАНЛАРАРО АЛОКАДОРЛИК Турдиев Э.Ж., Махамов Х.Т. ^арши давлат университети	32
КИЧИК КОХОНАЛАРНИ ЭНЕРГИЯ БИЛАН ТАЪМИНЛАШ ТЕХНОЛОГИЯСИ Тавашов Ш. Х., Турдиев Э. Э. Карши мухандислик иктисодиёт институти	33
ВОСПИТАНИЕ ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ - ВАЖНЕЙШИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ АКТИВНОЙ ЖИЗНЕННОЙ ПОЗИЦИИ ЛИЧНОСТИ Эшмурадов Э.Э., Астанова М.М. Каршинский государственный университет	36
ОБЕСПЕЧЕНИЕ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ ПО НАПРАВЛЕНИЯМ ТЕХНОЛОГИИ В ВУЗАХ Хошимов А.Х Каршинский государственный университет	38

ZILZILA SHAROITIDA XAVFSIZLIKNI TA'MINLASH MASALALARI Ochilov A.O., G'aniyeva Sh.A. Qarshi davlat universiteti.....	40
FAVQULODDA VAZIYATLAR SHAROITIDA AVARIYA-QUTQARUV ISHLARINI TASHKIL ETISH Ochilov A. O., G'aniyeva Sh.A. Qarshi davlat universiteti.....	41
TA'LIMDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISHNING AHAMIYATI Pazilov T.A. Nukus davlat pedagogika instituti o'qituvchisi	43
MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYANI TASHKIL ETISHGA DOIR ZAMONAVIY YONDASHUVLAR Bobonazarov O.A. Termiz davlat universiteti o'qituvchisi.....	44
ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИКА АСОСИДА АМАЛИЙ МЕХАНИКА ФАНИНИ УЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ¹ Холияров С.Х., ² Авазов Ж.Д ¹ Termiz davlat universiteti ² Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali.....	46
INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR TA'LIM TARAQQIYOTINING ASOSI Saparova N.E. Termiz davlat universiteti.....	53
ТАРИХ ДАРСЛАРИДА АТАМАШУНОСЛИК МАНБАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ Турсунов С.Н Termiz davlat universiteti.....	55
ТЕХНИК МЕХАНИКА ФАНИДАН МОДУЛ УСУЛИДА УЎҚИТИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ Холияров С.Х. Termiz davlat universiteti	59
ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР Носиров Ф.Ж., Авазов Ж.Д Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali	61
ТАЛАБАЛАР МУСТАЦИЛ ТАЪЛИМ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ ¹ Авазов Ж.Д., ² Мансурова Н. ¹ Toshkent davlat texnika universiteti Termiz filiali ² Наманган мухандислик-технология институти.....	63
TARIX FANINI O'QITISHDA INNOVATSIYON PEDOGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI Yormatov F.J. Termiz davlat universiteti	66
ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ДАРС САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ОМИЛИ СИФАТИДА Шомирзаев М.Х., Турсунов А.Р. Termiz davlat universiteti	75
ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ МО'ИЯТИ Турсунов Н.А Termiz davlat universiteti	87
ЁШЛАРДА ЗАРАРЛИ ОДАТЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАШИШ ¹ Худойкулов Х.Ж., ² Нигматова Л.М., ³ Мирходжаева З.С. ¹ ТИ^ХММИ профессори ² ТИ^ХММИ доценти ³ ТИ^ХММИ катта уқитувчиси.....	93
POLIMER ERITMALAR, GELLAR VA PLYONKALARNING REOLOGIK VA POLYARIZATSION OPTIK XOSSALARI HAQIDA Qosimov A.S., Abduqodirov J.B. Termiz davlat universiteti.....	94
INNOVATSION TA'LIM MUHITIDA CHIZMACHILIK FANI O'QITUVCHISINING KASBIY- PEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHGA OID TAVSIYALAR ¹ Turayev X.A., ² Davlatov X.B. ¹ Termiz davlat unuversiteti, ² Sho'rchi tumanidagi 14 - maktab o'qituvchisi	100
UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK DARSLARINI INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR YORDAMIDA O'QITISHGA OID METODIK	

